

О. А. Швиданенко, д-р екон. наук, доц.,
ДВНЗ «Київський національний економічний університет
імені Вадима Гетьмана»

КОНЦЕПЦІЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ЯК СИСТЕМА ВИМІРЮВАННЯ РІВНЯ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНИХ ЕКОНОМІК

АНОТАЦІЯ. Висвітлено перспективи використання теорії конкурентоспроможності для вимірювання розвиненості країн в умовах глобалізації світової економіки та методологічні обмеження оцінки, заснованої на показниках конкурентоспроможності

КЛЮЧОВІ СЛОВА. Глобалізація, конкурентоспроможність країни, рейтинг конкурентоспроможності.

На сьогодні в суспільстві об'єктивно необхідним стає пошук нових методів оцінювання рівня розвитку країн світу, оскільки традиційні, успадковані з часів індустріальної економіки макропоказники ВВП та ВНП морально застаріли і не відображають усі грані розвитку сучасних національних економік. Відповіддю на вимоги економічної теорії та практики стало поширення застосування світових рейтингів конкурентоспроможності для характеристики процесу розвитку суб'єктів макrorівня, а феномен конкурентоспроможності країни став предметом посиленої уваги багатьох сучасних наукових шкіл.

Проблематиці формування конкурентоспроможності національних економік присвячені праці Дж.Сакса, Д. Малащука, Г. Хамела, К. Прахалада, М. Портера, О. Білоруса, Дж. Маркусена, К. Лнгінера, М. Ерліха і Дж. Хайн, Д. Лук'яненка, А. Поручника, Л. Антонюк.

Разом з тим, слід підкреслити, що, як правило, наукові дослідження щодо конкурентоспроможності національних економік все ж таки не відображають комплексність сучасних трансформаційних процесів, а ті з них, які носять узагальнюючий характер, у багатьох випадках страждають гіперсистематизмом (ігноруванням несистемних об'єктів) і, що головне, не висвітлюють у повній мірі сутності формування глобальної економіки.

Враховуючи актуальність теми, дана стаття має на меті сформувати системне уявлення про перспективи використання теорії конкурентоспроможності для побудови системи вимірювання рівня розвитку країн світу в умовах глобалізації.

Як свідчать результати дослідження, саме поняття конкурентоспроможності країни привнесене на макрорівень з мікрорівня. Конкуренція є природною ринковою формою взаємодії підприємств у боротьбі за ринки збуту та ресурсів. Участь у зазначеній боротьбі і факт отримання перемоги в ній свідчить про конкурентоспроможність підприємства. По мірі зростання «радіуса» ринку збуту підприємства, його інтереси виходять за межі національних економік, а конкурентоспроможність товару конкретного виробника стає свідченням високого рівня розвитку країни його походження. Таким чином відбувається «піднесення» поняття конкурентоспроможності з мікро- на макрорівень.

Водночас, макрорівень економіки має суттєві відмінності від мікрорівня, а значить і теорія конкурентоспроможності національних економік, її методологічна складова, також матиме свою специфіку. Отже, крім власне бізнесових (як підприємство) інтересів, країна має свої, прагне задовольнити свої політичні, соціально-культурні цілі, підтримати свою екологічну та національну безпеку тощо. Відрізняються не лише цілі, але й способи забезпечення конкурентоспроможності національної економіки і підприємства у світовому господарстві; відбувається боротьба між країнами, методи якої дуже часто засновані на обмеженні самої конкуренції, але при цьому спрямовані на підвищення конкурентоспроможності країни.

Враховуючи вищесказане, на методологічному рівні ми не можемо ані прямо запозичити інструментарій оцінки конкурентоспроможності суб'єктів мікрорівня для вимірювання рівня розвитку країни, ані розрахувати його як сумарну конкурентоспроможність національних товаровиробників. Оскільки, включаючи дію інших, не-бізнесових, факторів конкурентоспроможність країни може відрізнитися від рівня конкурентоспроможності національного бізнесу.

Пошук методологічної основи вимірювання конкурентоспроможності країни зумовлений також тим, що на сьогодні поняття конкурентоспроможності країни багато авторів «прив'язують» до макрорівневих категорій економічного зростання та економічного розвитку, підкреслюючи тим самим спорідненість або навіть тотожність цих категорій. Наприклад, «конкурентоспроможність — здатність країни досягати постійних високих темпів зростання ВВП на душу населення»¹. Або інше: «конкурентоспроможність —

---

¹Всесвітній економічний форум (WEF) The Global Competitiveness Report.— Oxford University, 2001. www.weforum.org

це здатність країни підтримувати високі показники зростання та зайнятості протягом тривалого проміжку часу»¹. Таким чином, відбувається заміщення теорії економічного зростання теорією конкурентоспроможності.

У даному контексті зі зміною теорій зароджується нова методологія оцінки рівня розвитку країни. Показник ВВП за сучасних умов вже не може вважатись єдиним узагальнюючим результатом розвитку країн, оскільки, як уже зазначалось, розвиток окремого національного господарства не є виключно економічним: він у рівній мірі і соціальний, і культурний, і політичний. Відповідно, для оцінки всіх цих якісних сторін розвитку і створюють сучасні системи показників (у тому числі рейтинги глобалізованості або конкурентоспроможності країн світу). Наприклад, такі дослідники як В. Томас, М. Дайламі, А. Дарешвар, Д. Кауфман запропонували оцінювати якісне економічне зростання у контексті показників людського розвитку, а саме за наступними критеріями: зниження дитячої смертності, неписьменності серед дорослого населення та зростання тривалості життя².

Разом з тим все більшого поширення набувають методики оцінки рівня розвитку країн на основі рейтингів конкурентоспроможності. Такий авторитет в сфері складання міжнародних рейтингів як Дж. Сакс визначає конкурентоспроможність країн за трьома узагальнюючими категоріями: розвиток технології, державних установ і стабільність макроекономіки, які потім узагальнюються для отримання інтегрованого індексу конкурентоспроможності³. Під технологіями розуміється здатність країни стимулювати як нові відкриття, так і запозичувати технології з інших країн; частковим показником тут виступають обсяги капіталовкладень у науково-дослідницькі та дослідно-конструкторські розробки. Під «державними установами» розуміється якість управління, зокрема рівень корупції, чесність судів, виконання урядом власних зобов'язань, тобто етика влади країни. Така категорія індексу конкурентоспроможності як макроекономічна стабільність передбачає аналіз інфляції, збалансованості бюджету, реалістичності обмінного курсу валют, можливостей отримання ринкових

---

¹Michael E. Porter, Jeffrey D. Sachs, and Andrew M. Warner. Executive Summary: Current Competitiveness and Growth Competitiveness, in *The Global Competitiveness Report 2000* (Oxford: Oxford University Press, 2000), p.14

²Якість економічного зростання: Пер. з англ. / В.Томас, М.Дайламі, А.Дарешвар та ін.; Наук. ред. пер. О.Кілієвич. — К.: Видавництво Соломії Павличко «Основи», 2002. — 258 с.

³Michael E. Porter, Jeffrey D. Sachs, and Andrew M. Warner. Executive Summary: Current Competitiveness and Growth Competitiveness, in *The Global Competitiveness Report 2000* (Oxford: Oxford University Press, 2000).

кредитів і гарантій уряду країни щодо виконання власних фінансових зобов'язань.

В умовах поширення рейтингів конкурентоспроможності в практиці оцінки рівня розвитку країн можна зустріти консервативну думку окремих дослідників¹ про неадекватність самого індексу конкурентоспроможності, неповноту врахування ним результатів розвитку. Дискусія між науковцями в частині того, чи можна використовувати конкурентоспроможність в якості узагальнюючого макропоказника, чи лише як один з множини — субпоказник (скажімо, як пряма заміна ВВП) в інтегральному показнику рівня розвитку соціально-економічної системи, на нашу думку, виникає з причини різного його розуміння у контексті визначення конкурентоспроможності національного господарства — як лише якості бізнес-середовища чи як інтегрального результату збалансованого розвитку різних складових життя суспільства. Для ілюстрації зазначених конфронтуючих думок можна навести такі твердження науковців різних груп: для першої — «конкурентоспроможність національної економіки визначається наявністю у країні «здорового» ринку, чинників виробництва та інших характеристик, які формують потенціал для досягнення стабільного економічного зростання»²; для другої — «конкурентоспроможною слід вважати таку національну економіку, яка у своєму розвитку забезпечує стійке зростання життєвих стандартів населення країни і досягнення та утримання національними товаровиробниками таких позицій у світовій економіці, коли їхні товари і послуги успішно реалізуються на міжнародних ринках»³. Ми вважаємо, що розуміння конкурентоспроможності саме в значенні «конкурентоспроможність країни», а не лише її економічної складової, створює стійкі перспективи використання теорії конкурентоспроможності для вимірювання рівня розвитку країн.

Крім виявленої неоднозначності, оцінка розвиненості країн на основі існуючих рейтингів конкурентоспроможності створює і деякі інші складності. Так, «слабким місцем» рейтингів та об'єктом критики, в першу чергу, є їх суб'єктивність, як у змісті оцінюваних показників-факторів, так і в самій експертній процедурі побудови рейтингів.

---

¹ Такої думки дотримується американський вчений А. Кругман та ін.

² *Interregional and International Trade*, ohlin — Cambridge, MA: Harward University Press, 2002

³ *Губський Б. В. Конкурентоспроможність економіки України. Посттрансформаційна перспектива.* — К.: Наукова думка, 2004. — 30 с.

Погоджуючись з необхідністю суттєвого вдосконалення методики рейтингової оцінки, ми вважаємо, що використання теорії конкурентоспроможності як основи визначення рівня розвитку економік країн має ряд вагомих позитивних сторін:

1. Релятивізм як методологічний принцип формування концепції конкурентоспроможності. Абсолютної конкурентоспроможності не існує, один економічний суб'єкт є лише більш чи менш конкурентоспроможним ніж інший за певних просторово-часових умов, і вимірник її — відносний показник, особливості розрахунку якого можуть варіювати залежно від обставин. Тобто, показник конкурентоспроможності є суб'єктивним по своїй суті показником, в якому закладена ціль порівняльної оцінки розвитку тієї або іншої соціально-економічної системи.

Це має особливе значення, оскільки процеси глобалізації економіки супроводжуються різким зниженням різноманіття, зростанням гомогенності людської цивілізації, однорідності її культурних проявів. Згідно з твердженням Г. Спенсера, людство має еволюціонувати в напрямку зростання різноманіття, гетерогенності та ускладнення своєї організації. Гомогенні ж системи є нежиттєздатними, і справа тут не в тому, що людям складно «розлучитись» зі своїми національно-державними особливостями, релігійними традиціями, економічним і культурним протекціонізмом, а в тому, що, взагалі, однорідні системи не здатні до розвитку¹.

Таким чином, різнорідність країн як елементів світової економічної системи є джерелом її розвитку. Задача підтримання означеної різнорідності вирішується на сьогодні механізмом конкуренції, і, відповідно, методичним принципом оцінки конкурентоспроможності є пошук найвищої «точки» з множини існуючих, потяг до вищого як своєрідна протидія усередненню, оскільки усереднений результат завжди нижчий за найкращий.

Враховуючи сказане вище, можна резюмувати, що теорія конкурентоспроможності країни стверджує пріоритет національного над безнаціональним, підкреслюючи суб'єктивні цілі конкретної країни як учасника конкурентної боротьби і, відповідно, об'єкту світового рейтингу конкурентоспроможності.

2. Пліуралізм вибору цілей і засобів розвитку як основа забезпечення конкурентоспроможності.

Вирішуючи завдання підвищення конкурентоспроможності, кожна країна віднаходить найприйнятніші для неї засоби розвит-

---

¹Овчинникова А.П., Цофнас А.Ю. Диалог, диалектика и гармонизация культур // Materiały VII Międzynarodowej Konferencji «Twórczość i dialog — teoria i praktyka. Intelktualności i młoda inteligencja w Europie przemian. — Warszawa, 2004. — С. 9—14.

ку. Розуміння конкурентоспроможності як потенційного або такого, що вже на сьогодні має місце, факту отримання перемоги в конкурентній боротьбі ставить у центр уваги не об'єктні умови конкурування (до яких, у першу чергу, належать ресурси), а якість суб'єктів конкурентної боротьби.

Таким чином, теорія конкурентоспроможності носить підкреслено інструментальний характер: у центрі уваги — визначення ступеню, причин і наслідків нерівноправного, неоднакового положення одних економічних об'єктів відносно інших. Тому, можна вважати, що конкурентоспроможність — відносний показник пріоритетності обраного однією країною шляху розвитку над іншими, що розкриває «рецепт» її успіху, описуючи, яка саме група факторів мала визначальний вплив на рейтинг конкурентоспроможності країни.

3. Синергійний ефект як причина і наслідок розвитку конкурентоспроможності суб'єктів макро- та мікрорівня. На сьогодні відбувається становлення нової цілісності економічної системи країн, в якій пріоритетне місце займають глобальні економічні зв'язки. В даному контексті, як вважають А. Б. Верєб та Ю. В. Шишков¹, констатуюча роль зв'язків виявляється у тому, що у процесі взаємодії його учасники знаходять додаткові (синергійні) властивості, відмінні від тих, які вони мають відповідно до своєї субстрактності, що забезпечують їх зростання та розвиток.

На сучасному етапі, країни об'єднуються за різними ознаками: політичними, економічними, екологічними, культурними, і кожній групі, будь-то країни Північної Африки чи Південно-Східна Азія, притаманні автентичні цілі розвитку. Маючи власні цілі, кожне соціально-економічне об'єднання прагне отримати кращий результат саморозвитку, вступаючи в конкурентну боротьбу з іншими, тобто — максимізувати власну конкурентоспроможність². Інтеграція є засобом отримання і використання синергійного ефекту від додаткових соціально-економічних зв'язків, ефекту, виміряти який методом прямого обрахунку неможливо. Теорія конкурентоспроможності в даному випадку має найбільш розвинену методологічну базу відносних оцінок, що дозволяє виміряти синергійний ефект глобальних зв'язків.

4. Відсутність обмежень щодо розвитку концепції конкурентоспроможності різнорівневих економічних систем. За-

¹ Шишков Ю. Глобалізація — враг или союзник развивающихся стран? // МЭиМО. — 2003. — № 4.

² «Тільки наявність мети може забезпечувати цілісність системи» // Ойкен В. Основные принципы экономической политики: Пер. с нем. — М., 1995. — С. 61.

значена необмеженість є об'єктивним наслідком прогресуючого розвитку країн на основі нематеріальних факторів. Сучасна економіка як економіка знань не може спиратися виключно на облікові показники наявних ресурсів тієї або тієї території, адже розвиток визначають не стільки факторні, скільки конкурентні переваги, засновані на володінні знаннями. Існуюче знання створює умови до продукування нового знання, а значить і до розвитку, і до завоювання нового, вищого рівня конкурентоспроможності країни.

Враховуючи, що мета розвитку — прагнення до ідеального (до процвітання суспільства), а конкурентоспроможність — це досягнення і перевищення найкращого результату з множини реально існуючих, побудова прогнозного макроекономічного показника на основі сучасного рівня конкурентоспроможності країни з використанням методів, як екстра-, так і інтерполяції буде найбільш дієвою.

Разом з тим слід відзначити, що концепція конкурентоспроможності країни, по-перше, є досить молодою, інтенсивно будується, а значить невпорядкованість їй іманентна. По-друге, як одна з новітніх економічних теорій, вона покликана максимально враховувати фактор мінливості умов розвитку економічних суб'єктів, що, закономірно, накладає певні обмеження при формалізації теорії на рівні факторів-показників. Хоча це і створює певні складнощі на шляху побудови цілісної концепції використання теорії конкурентоспроможності для оцінки рівня розвиненості країн, але ніякою мірою не зменшує актуальність останньої. А питання структури самого показника (системи показників) конкурентоспроможності країн залишається перспективним напрямком теоретичних і практичних досліджень.

Висновки. Системна трансформація світової економіки в умовах поглиблення глобальної конкуренції зумовила необхідність переосмислення та доповнення окремих методологічних підходів до міжкраїнного аналізу з метою позиціонування суб'єктів господарювання у глобальному просторі за критерієм рівня їх конкурентоспроможності.

Аналізуючи розроблені на сьогодні методи міжкраїнних порівнянь, що базуються на класичних макропоказниках оцінки розвитку, очевидним стає той факт, що враховуючи різноманітність та унікальність кожної національної економіки, необхідним є застосування сучасної системи зіставлення, яка б охоплювала всі фактори та ступінь їх впливу на економічний статус країни у світовій економіці.

Погоджуючись з необхідністю суттєвого вдосконалення методики рейтингової оцінки функціонування національних господарств, ми вважаємо, що використання теорії конкурентоспроможності як основи визначення рівня розвитку економік країн має низку вагомих позитивних сторін.

Разом з тим подальших досліджень потребує проблема визначення економічних факторів стимулювання розвитку країн світу та обґрунтування «точок технологічних проривів», для підвищення конкурентоспроможності всієї світової економіки.

Література

1. Глобалізація і безпека розвитку: Монографія / О. Г. Білорус, Д. Г. Лук'яненко та ін.; Керівник авт. колективу і наук. ред. О. Г. Білорус. — К.: КНЕУ, 2001. — 733 с.
2. Губський Б. В. Конкурентоспроможність економіки України. Посттрансформаційна перспектива. — К.: ІВЦ «Діловий контакт», 2004. — 343 с.
3. Овчинникова А. П., Цофнас А. Ю. Диалог, диалектика и гармонизация культур // *Materialy VII Międzynarodowej Konferencji «Twórczość i dialog — teoria i praktyka. Intelktualiści i młoda inteligencja w Europie przemian.* — Warszawa, 2004. — С. 9—14.
4. Ойкен В. Основные принципы экономической политики/ Пер. с нем. — М.: Прогресс, 1995. — 404 с.
5. Шишков Ю. Глобализация — враг или союзник развивающихся стран? // МЭиМО. — 2003. — № 4.
6. Якість економічного зростання: Пер. з англ. / В. Томас, М. Дайламі, А. Дарешвар та ін.; Наук. ред. пер. О. Кілієвич. — К.: Видавництво Соломії Павличко «Основи», 2002.
7. Всесвітній економічний форум (WEF) *The Global Competitiveness Report.* — Oxford University, 2001. www.weforum.org
8. *Michael E. Porter, Jeffrey D. Sachs, and Andrew M. Warner. Executive Summary: Current Competitiveness and Growth Competitiveness, in The Global Competitiveness Report 2000* — Oxford: Oxford University Press, 2000.
9. Huntington S. *The Clash of Civilization and Remaking of World Order.* — N.Y., Simon & Schuster, 1998. — P. 368.
10. Sakamoto Y. (ed.). *Global Transformations: challenges to the state system.* NY—Tokyo, United Nations University Press, 1994. — P. 296.

Стаття надійшла до редакції 03.03.2008